

RAQS – ODDIY TOMOSHA EMAS

Valijonova Sug‘diyona

O‘zDSMIFMF Xoreografiya
jamoalar rahbari 2-bosqich talabasi

Laylo Fazliyeva

Ilmiy rahbar
O‘z DSMI FMF “Xoreografiya” o‘qituvchisi

ANNOTATSIYA

Bu maqolada raqs va raqsning shakllanishi, haqida juda mashaqqatli mehnat, sa’y harakat, ijodiy izlanishlar hamda mazmunli nazariy bilimlar jamlangan.

Kalit so‘zlar: raqs, sahna, marosim, raqs ansambli, ijodiy izlanish, musiqa, o‘lchov, xoreografiya, ritm, harakat, hissiyot va tassurot.

Raqs ijrochiligi turlari har bir san’at sohasi hayotimizni badiiy obraz orqali ifoda etadi. Shu qatorda raqs ham san’at turlari qatorida kishilik jamiyati rivojida alohida o‘rin tutuvchi bir yo‘nalishdir. Raqs san’ati - ijod ruhiyatini, his-tuyg‘ularni, fikrni so‘zsiz, faqat harakatlar va yuz ifodasi bilan xalqqa yetkazishga asoslangan san’at turidir. «Xoreografiya» - o‘zi nima? Bu so‘z zamirida nima yotibdi? U yunoncha so‘zdan olingan bo‘lib, «xoreo» - o‘yin, «grapho» - yozaman, ya’ni so‘zma-so‘z tarjima qilinganda «Raqsni yozaman», degan ma’noni bildiradi. Ko‘pchilik esa xoreografiyani raqs deb tushunadi. Lekin xoreografiya so‘zi keng ma’noni o‘z ichiga oladi. Fan sifatida rivojlanib bu atama ikki turda tavsiflanadi:

Raqs ijrochiligi - professional raqs ijrochiligi, xalq ijodiyoti negizidagi havaskorlik raqs ijrochiligi. Professional raqs ansambllarining davlat va xususiy ansambllari mavjud. «Bahor» (1957-yil), «Shodlik» (1968-yil), «Lazgi» (1968-yil) ansambllari ilk tashkil qilingan professional raqs ansambllaridan hisoblanadi. 1990-yillarda «Tanovar», «Ofarin», «Toshkent zebolari», «Sabo», «Tumor», «Parizoda» va shu kabi xususiy raqs ansambllari paydo bo‘lgan. Unga shu yo‘nalish bo‘yicha oliy ta’lim tizimida o‘qib fundamental bilimga ega bo‘lgan mutaxassislar ishga qabul qilinadilar. Ular ansambl rahbariyati bilan mehnat shartnomasini tuzadi va oylik maoshi bilan ta’minlanadilar. Shartnomada keltirilgan talablar bir tomondan buzilishiga yo‘l qo‘yilsa, ikkinchi tomondan shartnomani bekor qilish huquqiga ega bo‘ladi. Raqqos va raqqosalarning yoshi chegaralanadi. 18 yoshdan ishga qabul qilinib, 36 yoshdan keyin nafaqaga chiqadilar. Ijodiy faoliyatiga qarab raqqos va raqqosalar

ansambl rahbariyati yoki davlat tonionidan rag‘batlantirilishi mumkin. Havaskorlik raqs ansambllari madaniyat va san‘at muassasalarida, tashkilot yoki korxonalar qoshida alohida raqs ansambli, xalq ashula va raqs ansambllari yoki folklor-etnografik ansambllar tasarrufida bo‘ladi. Bunday ansambllar raqs san‘atiga ishtiyoqi baland bo‘lgan, iqtidorli havaskorlardan tashkil topadi. Ularning mutaxassisligi, ma‘umoti va yoshi chegaralanmaydi. Ansambl ishtirokchilari rahbariyat yoki davlat tomonidan ishga qabul qilinmaydilar va ixtiyoriy tarzda qatnashchi sifatida faoliyat yuritib boradilar. Hozirgi kunda juda ko‘plab bolalar va kattalar havaskorlik raqs ansambllari ijodiy faoliyatini olib bormoqdalar. Bunday ansambllar qatoriga Farg‘onadagi «Anor», Surxondaryodagi «Surxon gullari», «Zevari», «Quralay», Namangandagi «Namangan gullari», Jizzaxning «Gulira’no», Sirdaryoning «Sirdaryo navolari» kabi ansambllar nomini keltirishimiz mumkin. Raqs ijrochiligi 3 turga bo‘linadi: Yevropa klassik balet san‘ati, xalq sahna (professional) raqs san‘ati, xalq ijodiyoti negizidagi folklor va havaskorlik raqs ijrochiligi san‘atidir. Inson raqsning qaysi turi bilan shug‘ullanmasin, unga mumtoz raqs asoslarini o‘zlashtirish aslo halal bermaydi. Raqqos va raqqosalar butun ijodiy faoliyati davomida mumtoz raqs bilan shug‘ullanishi bekorga emas. Mumtoz raqs asoslari borliqni harakat orqali tasvirlash erkinligini va o‘z tanasini musiqaning ma‘lum bir o‘chovlarida nazokatli harakatlantira olish imkonini beradi. So‘nga raqqosaga juda katta bilim va ko‘nikma beradi, kasbiga nisbatan san‘atini ulug‘lab, tajribasini oshirishga katta yordam ko‘rsatadi. Tarixiy-maishiy raqs fanini o‘qitish ikki qismdan iborat bo‘ladi. Birinchi qismda mavzu tarkibiga kiruvchi «Pas balanse», «Pas shosse», «Pas eleve» elementlari o‘rgatiladi. Bunda ayrim harakatlarni bajarilishiga ko‘proq e‘tibor qaratildi, o‘rganilgan harakatlardan raqs kompozitsiyalari tuzishga misollar beriladi. Ikkinchi qismda o‘tilgan materiallar va talabalarning imkoniyatlarini hisobga olib, tuzilgan raqs va raqs kompozitsiyalariga ko‘proq e‘tibor beriladi. o‘rta asrlarda «Branl» va uning turli ko‘rinishlaridan «Quvnoq branl», «Dehqonlar branli», «Oddiy branl», «Qo‘ng‘iroq branli», «l’arandola», «Burre» kabi raqslar xalq orasida ijro etib kelingan. uyg‘onish davrida «Pavana», «Menuet», «Sarabanda», «Volta», «Alletnanda» raqslarisizballar aslo bo‘lmagan, kechalar, ko‘cha bayramlari nishonlangan.

XVIII asrga kelib tarixiy-maishiy raqslar elementlari nafaqat murakkablashadi, balki, yangicha «Polonez», «Tampet», «Kontrdans» turlari ham yaratila boshlagan. Hatto «Gavot» raqsi ikki kishi uchun yaratilgan kichik balet spektakli darajasiga yetib keladi. XIX asrga kelib o‘tgan asrlarda ijro etib kelingan tarixiy-maishiy raqslarning ko‘pchiligi saqlanib qolingan va o‘zgacha kayfiyat usulda ijro etilgan. «Fransuzcha kadril», «Kotilon», «Ekosea», «Lanse», «Vals», «Alemán», «Mazurka», «Padegras», «Shakon», «Minon», «Pa-de-trua» kabi raqslar xalq orasida sevib ijro etilgan. Rossiyada qadimgi slovyan xalqi hayotida bayramlar alohida o‘rin egallaydi. Dala

ishlaridan, ovdan qaytgach yoki oilaviy marosimlarni nishonlashda aylana bo‘lib raqsga tushadigan «Shimol xorovodi», «Xayrlashuv raqsi», XVIII asr rus ayollar raqsi kabi raqslar qo‘shiq jo‘rligida ijro etilgan. Bu u davrda insonlarga o‘zgacha shukuh baxshda etib kelgan. Bayramlarda raqslar va professional raqs bilan shug‘ullanuvchilar ulug‘lanib ko‘rk berib kelganlar. Bayramlarda raqslar xalqlar urf odati va millatiga qarab o‘zgaruvchan bo‘lgan, faqat o‘zgaruvchanligi harakatlari bilan ajralib turadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI: (REFERENCES)

1. Lopuxov F. Xoreograficheskiye otkrovennosti. M. 1972.
2. Smirnov I.V. Rabota baletmeystera nad xoreograficheskim proizvedeniyem. Uchebnoye posobiye.M. 1979.